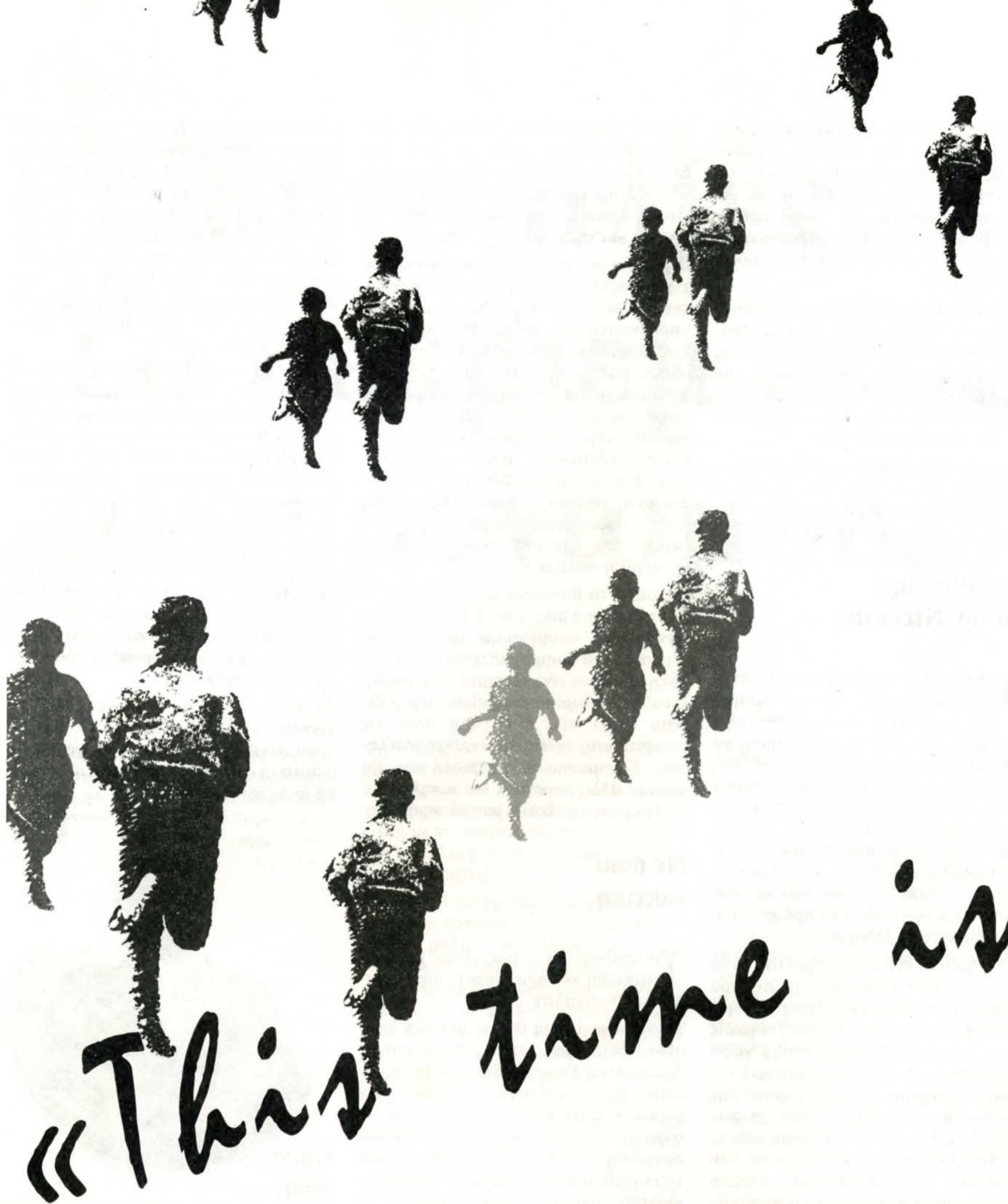

Σταύρος Τομπάζος

Ο χρόνος βαδίζει δίπλα από τα βήματα του, ασυγχρόνιστα, ετεροχρονισμένα. Παλαιά διαπίστωση του Hamlet, είναι και διαπίστωση του Μαρξ. Η έννοια του «Zeitwidrig», του παράκαιρου δηλαδή, του «αντίκαιρου» κατ' ακρίβεια (ας μας επιτραπεί ο νεολογισμός), καθοριστικής σημασίας στην πολιτική οικονομία και προ πάντων στην αντίληψη της ιστορίας, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την ανάλυση της σύγχρονης κυπριακής πραγματικότητας.

Το κυπριακό κράτος προκύπτει σε μια περίοδο έξαρσης της ιδεολογίας της Ένωσης στην ελληνοκυπριακή κοινότητα και της Διχοτόμησης στην τουρκοκυπριακή. Η ανεξαρτησία, αποτέλεσμα και προϊόν διεθνών συγκυριών και παραγόντων, υπήρξε ανεπιθύμητη, μια λύση ανάγκης βάσει της λογικής του «μη χείρον βέλτιστον». Το κυπριακό κράτος εγκαινιάζεται παράκαιρα, την ακατάλληλη στιγμή. Μια αντικειμενική

out of joint»

(Hamlet)

πραγματικότητα επιβάλλεται σε εθνικές συνειδήσεις ξένες και εχθρικές.

Καμιά κοινωνική δύναμη δεν το διεκδικεί, καμιά ιδεολογία δεν το στηρίζει, κανένας επίσημος, θετικός πολιτικός λόγος δεν αρθρώνεται για να στηρίξει το νεογέννητο κράτος .

Το κυπριακό κράτος δεν διαθέτει εθνικό ύμνο. Προτιμά να δανείζεται τους ύμνους των «μητέρων πατρίδων». Με ιδιαίτερη κακογουστιά, θα έλεγε κανείς εσκεμμένη, φτιάχνει μια σημαία που δεν προκαλεί κανένα δέος, καμιά συγκίνηση, μια σημαία που εμφανίζεται όταν είναι απόλυτα αναγκαίο, μια σημαία χωρίς ιστορία, χωρίς ιδεολογία, χωρίς τη βία και τον πόνο της γένεσης που συνθέτει συνήθως την ιδρυτική μυθολογία του σύγχρονου κράτους, μια σημαία ανώδυνη και ουδέτερη.

Το κυπριακό κράτος ιδρύεται βάσει του προτύπου του σύγχρονου κράτους-έθνους. Από την κυπριακή νεωτερικότητα όμως λείπει η βαθύτερη ουσία. Ο Κύπριος υπήρξε Έλληνας ή Τούρκος, χριστιανός ή μουσουλμάνος, δεν υπήρξε όμως ποτέ πολίτης . Η εθνική καταγωγή, η θρησκεία, η κοινότητα υπήρξαν δεσμοί ανώτεροι της κυπριακής ταυτότητας και συνείδησης, η οποία θα μπορούσε να προσδώσει στον Κύπριο την ιδιότητα του πολίτη.

Επίκαιρες ρομαντικές αναλύσεις συγχέουν την κυπριακή ταυτότητα με την συνείδηση της ελληνοκυπριακής ιδιαιτερότητας αφενός και της τουρκοκυπριακής ιδιαιτερότητας αφετέρου. Όλοι οι βασικοί σταθμοί της μετανεξαρτησιακής κυπριακής ιστορίας είναι σταθμοί ήττας του κυπριακού Κράτους και επικράτησης των εθνικών ιδεολογιών. Η κυπριακή «συνείδηση» δεν απέτρεψε το 1963, ούτε και το 1974. Πώς ερμηνεύεται ο διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων που ολοκληρώθηκε το 74, αν όχι ως η αδυναμία των κοινοτήτων της Κύπρου να ορθώσουν μια κοινή κυπριακή συνείδηση πάνω από τους εθνικισμούς των «μητέρων πατρίδων», να αρθρώσουν ένα σαφή πολιτικό λόγο που να διεκδικεί έστω και τα πιο στοιχειώδη και ευνόητα δημοκρατικά δικαιώματα του πολίτη; Ούτε καν ο γάμος μεταξύ «πολιτών» της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν ήταν δυνατός. Ο

δικοινοτικός γάμος προϋπέθετε ειδική άδεια από τις χριστιανικές και μουσουλμανικές αρχές και αλλαγή θρησκείας του ενός εκ των δύο μερών. Ο πολιτικός γάμος, που τώρα αποτελεί ξενόφερτη πρακτική, αποτελούσε τότε άγνωστη λέξη.

Η ανεξαρτησιακή συνείδηση κατά την προπολεμική περίοδο της ανεξαρτησίας υπήρξε ένα υπόγειο ρεύμα, μια κρυφή και ανομολόγητη επιθυμία κυρίως στο χώρο της ελληνοκυπριακής αριστεράς, που δεν τόλμησε να εκφραστεί ελεύθερα, που δεν κατόρθωσε να αρθρώσει ξεκάθαρο πολιτικό λόγο, που δεν μπόρεσε να παίξει ηγεμονικό ρόλο μέσα στη πολιτεία και να γίνει πραγματικά κυπριακή, υπεράνω δηλαδή των εθνικών ταυτοτήτων. Τη σύγχρονη κυπριακή ιστορία ερμηνεύει ο ελλειμματικός χαρακτήρας της κυπριακής συνείδησης.

Δυστυχώς δεν επιλέγουμε ούτε ατομικά, ούτε ταξικά τις εθνικές μας συνειδήσεις. Επεμβαίνουμε σαν άτομα και σαν συλλογικά υποκείμενα στη διαμόρφωση τους. Η κυπριακή συνείδηση κατά την περίοδο της ανεξαρτησίας υπήρξε απλώς ένα ενδεχόμενο, μια δυνατότητα της σύγχρονης κυπριακής πραγματικότητας, μια χαμένη ιστορική ευκαιρία.

Η ανεξαρτησιακή συνείδηση γίνεται δημόσιος λόγος μετά την τουρκική εισβολή, μετά δηλαδή την χρεοκοπία του ελληνικού εθνικισμού που, δικαιολογημένα, θεωρήθηκε υπεύθυνος για τα γεγονότα του 1974. Παράκαιρα, όταν το κυπριακό κράτος de facto διχοτομείται, όταν πρακτικά πια η ανεξαρτησία δεν σημαίνει πια ανεξαρτησία των Κυπρίων αλλά μόνο των Ελληνοκυπρίων, όταν τα γεοπολιτικά δεδομένα, τόσο στην περιοχή όσο και ευρύτερα, σπρώχνουν την Κυπριακή Δημοκρατία στη «μητρική αγκαλιά», η ανεξαρτησία ως όρος και έννοια αποκαθίσταται, αποκτά επιτέλους δικαιώματα, μπαίνει στα σαλόνια και παριστάνει τη μεγάλη κυρία.

Ο Ελληνοκύπριος αρχίζει ξαφνικά, φαινομενικά τουλάχιστον, να σέβεται το κράτος του, την ανεξάρτητή του δημοκρατία, μαθαίνει επιτέλους ότι καλώς ή κακώς υπάρχουν και Τουρκοκύπριοι σ' αυτό τον τόπο. Το ανεξάρτητο κράτος, πλην όμως διχοτομημένο και εθνικά διαιρεμένο με τον πιο σαφή τρόπο, υποτίθεται πως αντιπροσωπεύει όλους τους Κυπρίους. Η ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία και μαζί μ' αυτή η νεωτερικότητα, το σύγχρονο κράτος-έθνος δηλαδή, προβάλλεται στα διεθνή φόρα, διεκδικεί την αποκλειστικότητα της δικαιοδοσίας του σ' όλη την Κύπρο. Η Ένωση, στην οποία ποτέ δεν ήμαστε τόσο κοντά, όσο κατά τη μεταπολεμική περίοδο, έστω και με τη μορφή της διπλής Ένωσης, αναθεματίζεται. Το ανεξάρτητο κυπριακό κράτος διεκδικεί μια ανεξάρτητη, κυπριακή διεθνή προσωπικότητα, όταν τα περιθώρια ανεξάρτητης πολιτικής μειώθηκαν εκ των πραγμάτων στο ελάχιστο, όταν de facto δεν αντιπροσωπεύει πια παρά τους Ελληνοκύπριους. Ανακαλύψαμε το άρμα της ανεξαρτησίας, όταν χάσαμε τον έλεγχό του.

Το τουρκοκυπριακό κράτος, από διεθνώς μη αναγνωρισμένο και παράνομο, υποβαθμίζεται σε ψευδοκράτος, η νομοθεσία του σε ψευδο-νομοθεσία, οι αστυνομικοί του σε ψευδο-αστυνομικούς, τα αεροδρόμια του σε ψευδο-αεροδρόμια και τα νοσοκομεία του σε ψευδο-νοσοκομεία. Με άλλα λόγια το τουρκοκυπριακό κράτος δεν είναι απλώς παράνομο είναι ανύπαρκτο ή ψευδο-υπαρκτό, είναι ένα μη ον ή ένα ψευδο-ον. Το «ψευδο-κράτος» είναι δηλαδή κάτι σαν φάντασμα, ούτε υπάρχει, ούτε είναι πραγματικά απόν. Είναι ο επαναλαμβανόμενος εφιάλτης της ετεροχρονισμένης μας συνείδησης, η αγωνία για την επιβίωση του κράτους που καθ όλη την προπολεμική περίοδο της ανεξαρτησίας αντιμετωπίζαμε με υπεροψία και εσκεμμένα υποβαθμίζαμε.

Οι σκληρές πραγματικότητες όμως επιβάλλονται. Το «εθνικό κέντρο» κατά τη δεκαετία του 1980 και του 1990 επανακτά το χαμένο έδαφος. Ο «καλαμαράς» γίνεται σιγά-σιγά «ελλαδίτης», οι κυπριακές τοπωνυμίες προφέρονται από τους δημοσιογράφους σε (κακή) αθηναϊκή διάλεκτο, ξένες λέξεις ή ονόματα παραποιούνται για να εισάγουν τεχνητά στο ελληνοκυπριακό στόμα τις γλωσσικές ανεπάρκειες του αθηναϊκού. Ακόμη και κυπριακά ονόματα γελοιοποιούνται από τους «σωστά ομιλούντες» δημοσιογράφους. Ο Κόσιης π.χ γίνεται «Κόσης», ο Σιακόλας γίνεται «Σακόλας» και ο Γκοσιάρης «Γκοσάρης» . Ως σπάνια εξαίρεση, γλίτωσε ο Κίττος για να μην προφέρεται σαν το «κήτος».

Παράλληλα η Ένωση, υπό τη μορφή της διπλής Ένωσης, επανεμφανίζεται στο προσκήνιο όχι τόσο ως σύνθημα, όσο ως διαδικασία. Το αμυντικό δόγμα μιας φαντασιόπληκτης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μεταφέρει το κυπριακό υπουργείο αμύνης στην Αθήνα. Μόλις η Κύπρος κατάφερε να δημιουργήσει κάποιες αμυντικές δομές έχασε τον έλεγχό τους. Η Κυπριακή Δημοκρατία δορυφορειοποιείται όσο ποτέ άλλοτε και παρασύρεται σε μια εξωτερική πολιτική που επέμενε να αγνοεί διεθνείς συσχετισμούς και πραγματικότητες.

Όταν επιτέλους η ελληνική εξωτερική πολιτική (του Σημίτη) σοβαρεύεται, η «ελληνική» Κύπρος, και πάλιν παράκαιρα και ετεροχρονισμένα, παραμένει στην τροχιά του πιο αξιοθρήνητου εγχειρήματος της δεκαετίας του 1990 : της παραγγελίας των S-300. Όταν δηλαδή η επίσημη ελληνική πολιτική διαφοροποιείται από την παρωχημένη προοπτική της διπλής Ένωσης προς όφελος της ευρωπαϊκής προοπτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας, η κυπριακή κυβέρνηση και τα κυπριακά κόμματα (άλλα με έντονο τρόπο και άλλα σε χαμηλούς τόνους) συνεχίζουν να επιμένουν σε μια αλλοπρόσαλλη και αντιφατική πολιτική. Η κυβέρνηση παραγγέλλει τους ρωσικούς πυραύλους, αλλά επιθυμεί και την ένταξη της στη

Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, επιδιώκει την εμπλοκή των αμερικανών στις διαδικασίες λύσης του κυπριακού, αλλά αντιμετωπίζει με καχυποψία τους χειρισμούς του Γ. Παπανδρέου σχετικά με την υποψηφιότητα της Τουρκίας στην Ε.Ε., στοχεύει στη δικοινοτική, διζωνική ομοσπονδία, αλλά διαμαρτύρεται όταν ο Van de Brouk δηλώνει ότι στη βόρεια Κύπρο υπάρχει μια de facto (και όχι de jura) νομοθεσία που πρέπει να εναρμονιστεί.

Η ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή συνείδηση αποτελούν τους ανταγωνιστικούς πόλους μιας αποτυχημένης, αποβλημένης «κυπριακότητας». Μοιάζουν στη δομή και στη λειτουργία τους, διαφέρουν όμως στη συγκεκριμενοποίησή τους, στην ενσάρκωσή τους σε διαφορετικές αντιλήψεις της σύγχρονης ιστορίας. Η τουρκοκυπριακή εκδοχή της ιστορίας θυμάται άλλες στιγμές και άλλα γεγονότα, συνήθως αυτά που επιλέγει να ξεχνά η ελληνοκυπριακή. Λέξεις όπως «πρόσφυγας», «εισβολή», «ήττα», «νίκη», «Τουρκία», «Ελλάδα», «κράτος» κλπ, εντάσσονται σε διαφορετικά συστήματα αναφοράς, εκφράζουν διαμετρικά αντίθετες οπτικές γωνίες, αποτελούν ανταγωνιστικές συστηματοποιήσεις των γεγονότων.

Η αφελής φιγούρα του «ιστορικού του μέλλοντος», ο μυθικός «αντικειμενικός» κριτής της ιστορικής εμπειρίας, είναι αμφίβολο αν θα κατορθώσει ποτέ να ενσωματώσει τις διαφορετικές αντιλήψεις της κυπριακής ιστορίας. Διότι η ιστορία δεν είναι βέβαια μια απλή και «αντικειμενική» αναπαραγωγή των γεγονότων, αλλά μια επιστήμη καθαρά πολιτική. Είναι το παρόν που επιλέγει, αξιολογεί και συστηματοποιεί τα ιστορικά γεγονότα σύμφωνα με τα δικά του πολιτικά, εγγενή κριτήρια.

Με άλλα λόγια είναι η έκβαση του κυπριακού προβλήματος που θα καθορίσει την τύχη της κυπριακής συνείδησης και ταυτότητας. Η λύση του κυπριακού όμως, σε καμία περίπτωση δεν θα στηριχθεί στα συνειδησιακά κεκτημένα της κυπριακότητας, αλλά αντίθετα θα προκύψει κυρίως ως αποτέλεσμα διεθνών συγκυριών, συμφερόντων και συσχετισμών. Δεν υπάρχει κανένα κυπριακό «εμείς» με τέτοιο κύρος και βάρος ώστε να επιδράσει καθοριστικά πάνω στη ροή των γεγονότων. Αντίθετα, η λύση του κυπριακού θα στηριχθεί πάνω στην εθνική, πολιτιστική και θρησκευτική διαφορετικότητα των κατοίκων της Κύπρου.

Το ενδεχόμενο μιας διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας δεν προϋποθέτει μια τεχνητή ανακατασκευή της κυπριακότητας, προϋποθέτει όμως την καλλιέργεια μιας σύγχρονης αντίληψης για το κράτος και της σχέσης του με την εκκλησία, για τα ανθρώπινα δικαιώματα, για την ιδιότητα του πολίτη. Η βελτίωση των ενδοκυπριακών σχέσεων δεν χρειάζεται τα δεκανίκια του κυπριοτισμού, χρειάζεται τα φώτα του «ορθού λόγου». Μόνο μια εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας βασισμένη πάνω στα πραγματικά εσωτερικά και διεθνή δεδομένα είναι δυνατό να επιδράσει θετικά πάνω στις διαδικασίες λύσης του κυπριακού. Μια τέτοια πολιτική δεν θεωρεί τη διζωνική ομοσπονδία ως αναγκαία υποχώρηση λόγω των διεθνών συσχετισμών, αλλά αντίθετα την επιδιώκει γιατί αποτελεί τη βάση μιας δίκαιης λύσης του κυπριακού για όλους τους Κυπρίους.

Βλέπε το εξαιρετικό άρθρο του Καίσσαρα Μαυράτσα στο Εξ Υπαρχής, αρ. 1. Οι εργασίες του Νιαζί Κιζιλγιουρέκ επίσης τονίζουν με ιδιαίτερη έμφαση αυτό το σημείο: βλέπε π.χ., Κύπρος: το Αδιέξοδο των Εθνικισμών, Μαύρη Λίστα, Αθήνα 1999.